

وضعیت نظام آماری کشور در زمینه تهیه شاخص‌های توسعه هزاره: با تأکید بر آرمان اول (ریشه‌کنی فقر و گرسنگی شدید)

طه نورالهی^۱، اعظم‌السادات میری^۲

چکیده

در سال ۲۰۰۰ میلادی رهبران جهان در نشست سران سازمان ملل درباره اهداف توسعه هزاره، در مورد یک سلسله از اهداف زمانبندی شده و قابل اندازه‌گیری شامل مبارزه با فقر و گرسنگی، بیماری‌ها، بیسوادی، تخریب محیط زیست و نابرابری جنسیتی و نیز ایجاد مشارکت جهانی برای توسعه به توافق رسیدند. این توافق جهانی که هم اکنون به عنوان "اهداف توسعه هزاره" شناخته می‌شود، مورد تصویب همه اعضا سازمان ملل قرار گرفت. اهداف توسعه هزاره، اهداف و آرمان‌های کیفی است که از طریق برخی داده‌های آماری به صورت کمی درآمده تا قابلیت اندازه‌گیری و مقایسه داشته باشند. این آمارها و شاخص‌ها موقعیت کشورها را در ارتباط با آرمان‌ها و اهداف توسعه هزاره در مقاطع زمانی و هم چنین روند آنها را در طول زمان نشان می‌دهند. مطالعه حاضر در پی آن است تا وضعیت نظام آماری کشور را در ارتباط با تولید شاخص‌های توسعه هزاره با تأکید بر آرمان اول یعنی ریشه‌کنی فقر و گرسنگی شدید

۱. کارشناس ارشد جمعیت شناسی مرکز آمار ایران

۲. کارشناس ارشد اقتصاد مرکز آمار ایران

ارزیابی نماید. پس از ارائه و نمایش وضعیت موجود نظام آماری کشور، توانایی‌ها و امکانات بالقوه آن مورد بررسی قرار خواهد گرفت. به دنبال آن پیشنهادات و راهکارهای بهبود وضعیت فعلی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های بالقوه نظام آماری کشور بیان می‌گردد.

واژه‌های کلیدی: اهداف توسعه هزاره، نظام آماری، آرمان اول توسعه هزاره.

مقدمه

در سپتامبر ۲۰۰۰؛ نمایندگان ۱۸۹ کشور عضو سازمان ملل متحد در نیویورک مقر سازمان ملل گرد هم آمده و در آغاز هزاره جدید برای دستیابی به دنیایی همراه با صلح و موفقیت بیانیه اهداف توسعه هزاره را امضا کردند. در این بیانیه اقداماتی که این اهداف را تأمین کند مورد حمایت قرار گرفته است: برابری قدرت تمامی دولت‌ها، احترام به یکپارچگی ارضی و استقلال سیاسی، حل منازعات از طریق ابزارهای صلح‌آمیز منطبق با عدالت و قوانین بین‌المللی، حق تعیین سرنوشت برای ملت‌هایی که تحت سلطه دولت‌های خارجی قرار گرفته‌اند، احترام به حقوق بشر و آزادی، احترام به تساوی حقوق بدون توجه به نژاد، جنس، زبان یا مذهب، همکاری بین‌المللی برای حل مشکلات بین‌المللی در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی یا انسانی^۱. همچنین از آنجایی که منافع و هزینه‌های جهانی شدن به صورت نابرابر تقسیم شده در این بیانیه از جهانی شدن به عنوان یک چالش اساسی یاد شده است.

اساساً اهداف توسعه هزاره چارچوبی برای کل نظام ملل متحد فراهم می‌سازد تا به‌طور منسجم با یکدیگر در جهت هدفی مشترک فعالیت کنند.

براساس این بیانیه، کشورها متعهد شدند که تا سال ۲۰۱۵، نحوه پیشرفت برنامه‌های توسعه ملی و جهانی را برای دستیابی به آرمان‌های هشت‌گانه توسعه هزاره (MDGs) مورد پایش قرار دهند. آرمان‌های مزبور عبارتند از: ۱. ریشه‌کنی فقر و گرسنگی شدید، ۲. دستیابی به آموزش ابتدایی عمومی، ۳. گسترش برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان، ۴. کاهش مرگ و میر کودکان، ۵. بهبود بهداشت مادران، ۶. مبارزه با ایدز و مالاریا و سایر بیماری‌ها، ۷. تضمین پایداری محیط زیست، ۸. ایجاد مشارکت جهانی برای توسعه و پیشرفت^۲. جدول شماره ۱

1. "Indicators for Monitoring the Millennium Development Goals" (Definitions, Rationale, Concepts and Sources), United Nations, New York, 2003.

۲. اهداف توسعه هزاره، مرکز اطلاعات سازمان ملل متحد، خرداد ۱۳۸۲.

مجموعه آرمان‌ها و اهداف توسعه هزاره و شاخص‌هایی که برای اندازه‌گیری آنها را نمایش می‌دهد.

نظارت بر نحوه پیشرفت در دستیابی به آرمان‌های مورد نظر تا سال ۲۰۱۵ میلادی، از طریق تهیه و ارائه گزارش‌های ادواری (سالانه و پنج ساله) بر مبنای انتخاب و تولید نماگرهای مناسب (عمدتاً توصیه شده از سوی دفترها و سازمان‌های بین‌المللی وابسته به سازمان ملل متحد) انجام می‌گیرد. این پایش در سطح جهانی و ملی خواهد بود. کشورهای عضو با امضای بیانیه مذکور، ملزم به تولید و ارائه نماگرهای مرتبط و همچنین تهیه گزارش‌های مربوط شده‌اند.^۱

اندازه‌گیری شاخص‌های توسعه هزاره و همچنین پایش این شاخص‌ها باعث شده تا بیش از پیش به نظام آماری کشورها توجه شود. در اکثر کشورها نظام آماری از سه طریق سرشماری‌ها، آمارهای ثبتی و طرح‌های آمارگیری داده‌های لازم را تهیه می‌کنند. در زمینه شاخص‌های توسعه هزاره، استفاده از نتایج طرح‌های آمارگیری مربوط به خانوار عمده‌ترین شیوه تهیه شاخص‌ها به‌شمار می‌رود. بیش از نیمی از آرمان‌های هشت‌گانه توسعه هزاره MDG از طریق طرح‌های آمارگیری قابل محاسبه است. در حالی که ۱۰ مورد از شاخص‌ها فقط از طریق طرح‌های آمارگیری خانوار قابل اندازه‌گیری است.

جدول شماره ۱. آرمان‌ها، اهداف و شاخص‌های هشت‌گانه توسعه هزاره (MDG)^۲

شاخص‌ها	آرمان‌ها و اهداف
	آرمان ۱. ریشه کن کردن فقر و گرسنگی شدید
(۱) نسبت جمعیت با درآمد زیر یک دلار در روز. (۲) ضریب شکاف فقر. (۳) سهم یک پنجم فقیرترین افراد در مصرف ملی.	هدف ۱. به نصف رساندن نسبت افرادی که دارای درآمد کمتر از ۱ دلار در روز هستند.
(۴) نسبت کودکان زیر ۵ سال دچار کمبود وزن. (۵) نسبت افرادی که زیر سطح حداقل انرژی غذایی مورد نیاز زندگی می‌کنند.	هدف ۲. به نصف رساندن نسبت افرادی که از گرسنگی رنج می‌برند.

۱. میرفلاح نصیری، سید نعمت الله، «رویکرد جنسیت در ارائه نماگرهای آرمان‌های توسعه هزاره»، گزیده مطالب آماری، شماره ۲، ۱۳۸۴.

۲. اهداف توسعه هزاره، مرکز اطلاعات سازمان ملل متحد، خرداد ۱۳۸۲.

فصلنامه تأمین اجتماعی، سال نهم، شماره بیست و نهم

شاخص‌ها	آرمان‌ها و اهداف
آرمان ۲. دستیابی به آموزش ابتدایی عمومی	
(۶) ضریب خالص ثبت‌نام آموزش ابتدایی. (۷) نسبت افرادی که وارد دوره ابتدایی می‌شوند به افرادی که فارغ‌التحصیل می‌شوند. (۸) نرخ سود در بین جمعیت ۱۵ الی ۲۴ سال.	هدف ۳. تضمین اینکه کودکان در هر جایی، پسر و دختر به‌طور یکسان دوره آموزش ابتدایی عمومی را بگذرانند.
آرمان ۳. ترویج و تبلیغ برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان	
(۹) نسبت دختران به پسران در آموزش مقدماتی، ثانوی و عالی. (۱۰) ضریب باسوادی زنان ۲۴-۱۵ ساله به مردان. (۱۱) سهم اشتغال با دستمزد زنان در بخش غیرکشاورزی. (۱۲) نسبت کرسیهای در اختیار زنان در مجلس.	هدف ۴. ریشه‌کن کردن نابرابری جنسیتی در درجه اول در آموزش مقدماتی و ثانوی و در درجه دوم در تمام سطوح.
آرمان ۴. کاهش مرگ‌ومیر کودکان	
(۱۳) نرخ مرگ‌ومیر کودکان زیر ۵ سال. (۱۴) نرخ مرگ‌ومیر کودکان. (۱۵) نسبت کودکان زیر یک سال که در برابر بیماری سرخک واکسینه شده‌اند.	هدف ۵. کاهش دو سوم مرگ‌ومیر کودکان زیر ۵ سال.
آرمان ۵. بهبود وضعیت بهداشت مادران	
(۱۶) نرخ مرگ‌ومیر مادران. (۱۷) نسبت کودکان متولد شده به وسیله پرسنل بیمارستانی دارای مهارت.	هدف ۶. کاهش سه چهارم مرگ‌ومیر مادران.
آرمان ۶. مبارزه با ایدز، مالاریا و سایر بیماریها	
(۱۸) میزان شیوع HIV در بین زنان باردار ۱۵-۲۴ ساله. (۱۹) میزان استفاده از وسایل ضدبارداری. (۲۰) تعداد کودکانی که به خاطر بیماری ایدز یتیم شده‌اند. (۲۱) ضریب شیوع و مرگ ناشی از بیماری مالاریا. (۲۲) نسبت افرادی که در مناطق دارای خطر مالاریا زندگی می‌کنند و از روش‌های مؤثر پیشگیری از این بیماری استفاده می‌کنند.	هدف ۷. متوقف کردن روند رو به رشد شیوع بیماری ایدز.
(۲۳) میزان شیوع و مرگ‌ومیر ناشی از بیماری سل. (۲۴) نسبت افراد دارای سل که شناسایی شده و از طریق DOTS درمان شده‌اند.	هدف ۸. متوقف کردن روند بیماری مالاریا و سایر بیماریهای مهم.

وضعیت نظام آماری کشور در ...

شاخص‌ها	آرمان‌ها و اهداف
آرمان ۷. تضمین پایداری محیط زیست	
<p>(۲۵) نسبی از زمین که از جنگل پوشیده شده.</p> <p>(۲۶) مناطقی از زمین که برای حفظ تنوع گونه‌های زیستی محافظت شده.</p> <p>(۲۷) تولید ناخالص داخلی در ازای هر واحد انرژی مصرف شده.</p> <p>(۲۸) میزان تولید دی اکسید کربن (به صورت سرانه).</p>	<p>هدف ۹. هماهنگ کردن و گنجانیدن اصول اساسی توسعه پایدار در برنامه‌ها و سیاست‌های کشورها و معکوس کردن روند تخریب منابع و محیط زیست.</p>
<p>(۲۹) نسبت جمعیت با امکانات دسترسی به منابع آب سالم.</p>	<p>هدف ۱۰. به نصف رساندن جمعیت فاقد امکانات دسترسی به آب آشامیدنی سالم.</p>
<p>(۳۰) نسبت جمعیت با امکانات دسترسی به بهداشت مناسب</p> <p>(۳۱) نسبی از جمعیت که به استخدام مطمئن و همراه با تأمین درآمد دارند.</p>	<p>هدف ۱۱. دستیابی به بهبود و پیشرفت معنادر در زندگی حداقل ۱۰۰ میلیون نفر از ساکنان محلات زاغه‌نشین.</p>
آرمان ۸. ایجاد مشارکت جهانی برای توسعه و پیشرفت	
<p>برخی از شاخص‌های ذیل به‌طور جداگانه برای پایش وضعیت کشورهای کمتر توسعه‌یافته، کشورهای آفریقایی، کشورهای بدون دسترسی به آب‌های آزاد، و دولت‌های در حال توسعه جزایر کوچک می‌باشد.</p> <p>مساعده‌های رسمی بین‌المللی برای توسعه (ODA)</p> <p>(۳۲) ODA خالص برحسب درصد از درآمد ناخالص ملی اهداکنندگان کمیته همیاری توسعه (DCA) {هدف آن ۰/۷ درصد در کل و ۰/۱۵ درصد برای کشورهای کمتر توسعه یافته}.</p> <p>(۳۳) نسبت مساعده‌های رسمی بین‌المللی برای توسعه (ODA) به خدمات اجتماعی پایه (آموزش پایه، مراقبت‌های بهداشتی عمومی، آب آشامیدنی و تغذیه مناسب).</p> <p>(۳۴) نسبی از مساعده‌های رسمی بین‌المللی برای توسعه (ODA) که جمع شده است.</p>	<p>هدف ۱۲. توسعه بیشتر سیستم مالی و تجاری باز، قانونمند، قابل پیش‌بینی و بدون تبعیض شامل تعهد نسبت به حکمرانی خردورزانه، توسعه و کاهش فقر به صورت ملی و بین‌المللی.</p>
<p>(۳۵) نسبی از مساعده‌های رسمی بین‌المللی برای توسعه (ODA) اختصاص داده شده برای محیط زیست در دولت‌های در حال توسعه جزایر کوچک.</p>	<p>هدف ۱۳. بیان نیازهای ویژه کشورهای کمتر توسعه‌یافته.</p>

فصلنامه تأمین اجتماعی، سال نهم، شماره بیست و نهم

شاخص‌ها	آرمان‌ها و اهداف
<p>۳۶) نسبتی از مساعدت‌های رسمی بین‌المللی برای توسعه (ODA) برای بخش حمل و نقل در کشورهای محصور در خشکی. میزان دسترسی به بازار</p> <p>۳۷) نسبتی از صادرات (برحسب ارزش به استثنای تسلیحات) که بدون عوارض و گمرکات اجازه خروج دارد.</p> <p>۳۸) متوسط تعرفه و سهمیه بر تولیدات کشاورزی، نساجی و پوشاک.</p> <p>۳۹) میزان پارانه‌های پرداختی به کالاهای کشاورزی صادراتی و داخلی در کشورهای عضو سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه (OECD)</p> <p>۴۰) نسبت مساعدت‌های رسمی بین‌المللی برای توسعه (ODA) آماده شده برای کمک به ظرفیت‌سازی در بخش تجارت</p>	
<p>معقول کردن بدهی‌ها</p> <p>۴۱) نسبتی از بدهی برنامه کاهش بدهی‌ها (HIPC) دوجانبه رسمی که بخشوده شده است</p> <p>۴۲) خدمات بدهی برحسب درصدی از صادرات کالاها و خدمات</p> <p>۴۳) نسبتی از مساعدت‌های رسمی بین‌المللی برای توسعه (ODA) که برای کاهش بدهی ارائه شده است.</p>	<p>هدف ۱۴. بیان نیازهای ویژه کشورهای محصور در خشکی و دولت‌های در حال توسعه جزایر کوچک</p>
<p>۴۴) تعداد کشورهایی که به تصمیمات و نکات مورد نظر برنامه کاهش بدهی‌ها (HIPC) دستیابی پیدا کرده‌اند.</p>	<p>هدف ۱۵. درگیر شدن به طور جامع با مسئله بدهی کشورهای در حال توسعه از طریق اقدامات ملی و بین‌المللی به منظور معقول کردن بدهی‌ها در بلندمدت</p>
<p>۴۵) نرخ بیکاری در جمعیت ۱۵ الی ۲۴ سال.</p>	<p>هدف ۱۶. همکاری با کشورهای در حال توسعه، توسعه دادن و اجرای استراتژی‌ها برای مناسب کردن و ایجاد کارهای تولیدی برای جوانان.</p>
<p>۴۶) نسبتی از جمعیت که به مواد دارویی ضروری و اساسی به صورت پایدار و مداوم دسترسی دارند.</p>	<p>هدف ۱۷. همکاری با کمپانی‌های داروسازی و تدارک امکانات دسترسی به مواد دارویی ضروری در کشورهای در حال توسعه.</p>

وضعیت نظام آماری کشور در ...

شاخص‌ها	آرمان‌ها و اهداف
(۴۷) تعداد خط تلفن برای هر ۱,۰۰۰ نفر. (۴۸) تعداد کامپیوترهای شخصی در هر ۱,۰۰۰ نفر.	هدف ۱۸. همکاری با بخش خصوصی به منظور قابل دسترس ساختن منافع فناوری‌های جدید به ویژه فناوری اطلاعات و ارتباطات.

Official Development Assistance (ODA)
 Development Assistance Committee (DAC)
 International Conference on High Performance Computing (HIPC)
 Least Developed Countries (LDC)

طرح‌های آمارگیری خانوار نقش منحصر به فردی در سیستم آماری کشورها به خود اختصاص داده‌اند. این قبیل طرح‌های آمارگیری دو ویژگی عمده دارند؛ اول اینکه تنها منبع تأمین اطلاعات خاصی به شمار می‌روند که برای سیاست‌گذاری‌های مؤثر مورد نیاز است. اندازه‌گیری فقر و بیکاری دو مثال ساده در این زمینه هستند. دوم، ماهیت فعال طرح‌های آمارگیری از خانوار در مقایسه با سایر منابع تأمین اطلاعات، یک جایگزین مناسب و با ارزش برای تهیه داده‌ها جهت سیاست‌گذاری در کوتاه‌مدت محسوب می‌شود. تغییر وضعیت جوامع امری است که دائماً شاهد آن هستیم و بنابراین به مرور زمان به داده‌ها و اطلاعات جدید نیاز پیدا می‌کنیم. برای برقراری سیستمی که بتواند این نیازهای جدید اطلاعاتی را تأمین کند معمولاً زمان طولانی لازم است. اما در مقایسه با آن، طرح‌های آمارگیری خانوار با اندکی تغییرات می‌توانند نیازهای جدید اطلاعاتی را تأمین کنند و بنابراین در کوتاه‌مدت بهترین ابزار تأمین اطلاعات مورد نیاز می‌باشند.^۱

برای جمع‌آوری آمار و اطلاعات مورد نیاز جامعه، مرکز آمار ایران هر سال طرح‌های آماری مختلفی را اجرا می‌نماید. این طرح‌ها زمینه‌های مختلف جمعیتی، اقتصادی، کشاورزی، صنعتی و ... را پوشش می‌دهد. همچنین در زمینه امکان تهیه و تولید آمار و اطلاعات، ابزار و امکانات لازم برای جمع‌آوری داده، تعاریف و مفاهیم داده‌ها و دستورالعمل‌های فنی آماری بررسی‌های لازم را انجام می‌دهد. در مورد تدوین و ارائه شاخص‌های توسعه هزاره (MDG) نیز بررسی‌هایی در مرکز آمار ایران صورت پذیرفته است. مقاله حاضر با استفاده از تجربیات کسب شده از اجرای طرح‌های آماری و سایر فعالیت‌های مرکز آمار ایران و همچنین نتایج

1. Juan Munoz and Kinnon Scott, *Household Surveys and the Millennium Development Goals*, World Bank, June 2005.

یکی از بررسی‌های انجام شده در معاونت طرح‌های آماری این مرکز در زمینه شاخص‌های توسعه هزاره (MDG) به نگارش در آمده است.

۱. وضعیت نظام آماری در زمینه محاسبه شاخص‌های آرمان ریشه‌کنی فقر و

گرسنگی (شاخص‌های شماره ۱ تا ۵)

۱. با توجه به این که طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی مهمترین منبع اطلاعاتی ارائه‌دهنده داده‌های آماری مورد نیاز برای محاسبه شاخص نسبت جمعیت زیر خط فقر مطلق یا نسبت جمعیت زیر خط فقر ملی (شاخص ۱)، شدت نسبی شکاف فقر (شاخص ۲)، سهم نسبی بیست درصد فقیرترین افراد جامعه از مصرف کل (شاخص ۳) و نسبت جمعیت زیر خط فقر غذایی (شاخص ۵) است^۱ و این طرح همه ساله انجام می‌شود، لذا در صورت تعدیل یا رفع کمبودهای این طرح و سایر داده‌های آماری مورد نیاز، از لحاظ نظری، امکان برآورد این شاخص‌ها برای هر سال، برحسب جمعیت شهری و روستایی، به تفکیک کل کشور و هر یک از استان‌ها، با دقت کافی وجود دارد. مهمترین چالش‌های فنی - اجرایی مرتبط با این موضوع عبارتند از:

الف. ایران دارای خط فقر ملی تعریف شده نیست و هیچ‌گاه به طور رسمی، مبلغی به عنوان خط فقر ملی اعلام نشده است. لذا محاسبه شاخص‌های نسبت جمعیت زیر خط فقر ملی و شدت نسبی شکاف فقر متناظر با آن، تا زمان اعلام رسمی مبلغ متناظر با خط فقر ملی، امکان‌پذیر نیست.

ب. "خانوار" واحد آماری گردآوری داده‌ها و انتشار نتایج طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوار است، در حالی که "فرد" واحد آماری مورد نظر در محاسبه شاخص‌های اهداف توسعه هزاره در زمینه ریشه‌کنی فقر و گرسنگی است. هرچند "تعداد اعضای خانوار" نیز در این طرح آمارگیری مورد پرسش قرار می‌گیرد و از لحاظ نظری امکان تغییر واحد آماری برای انجام محاسبه شاخص‌ها وجود دارد، با این حال از لحاظ علمی، این تبدیل واحد آماری باید با در نظر گرفتن ملاحظات لازم (مانند منظور کردن میزان تأثیر صرفه‌جویی ناشی از مقیاس تعداد

اعضای خانوار در مبلغ هزینه آن) انجام شود. امری که تاکنون یا مورد غفلت واقع شده یا به درستی انجام نشده است.

ج. در طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوار سه صفت آماری "درآمد"، "هزینه خالص" و "هزینه ناخالص" اندازه‌گیری شده و مبلغ متناظر با آنها با پردازش داده‌های آماری گردآوری شده تعیین و منتشر می‌شود.^۱ کاربران نتایج این طرح برای محاسبه شاخص‌های منتخب و مورد نظر خود، بویژه در مواردی که با مقایسه‌های تطبیقی زمانی و مکانی مورد تحلیل قرار می‌گیرند، باید به تفاوت‌های محتوی این صفات و میزان "برازش" آنها با محتوی مورد نظر شاخص‌ها توجه کافی نموده و بسته به مورد، از یکی از آنها استفاده کنند. این موضوع، به اندازه کافی، در مطالعات انجام شده در ایران در ارتباط با توزیع درآمد و فقر، مورد توجه و دقت قرار نمی‌گیرد.

د. با توجه به این که شاخص‌های فقر غذایی با استفاده از داده‌های آماری طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوار در زمینه "مقدار مصرف مواد خوراکی و آشامیدنی‌ها" محاسبه می‌شود، لذا کیفیت این داده‌های آماری و میزان دقت آماری آنها باید در سطح قابل قبول قرار داشته باشد.^۲ از آنجا که انتشار نتایج "مقداری" جزء اهداف اصلی اجرای طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوار نیست و احتمال عدم کفایت دقت آماری برخی از داده‌های مقداری این طرح وجود دارد، لذا تأثیر این کاستی احتمالی در اندازه شاخص‌ها باید مورد توجه قرار گیرد، امری که کمتر واقع می‌شود و بسیاری از کاربران داده‌های آماری طرح هزینه و درآمد خانوار (و نیز داده‌های سایر طرح‌های آمارگیری) از محدودیت‌های این داده‌ها آگاه نیستند.

ه. "محتوی غذایی" و از آن جمله "محتوی کالری" هریک از خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها تابعی از مشخصه‌های بیولوژیکی و شیمیایی آنها است. همگنی و همانندی میان این مشخصه‌ها در جداول اطلاعاتی منتشر شده در زمینه محتوی غذایی و کالری مواد خوراکی و آشامیدنی‌ها با مشخصه‌های مورد نظر در طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوار برای اقلام خوراکی و آشامیدنی موضوعی است که برای ارتقای دقت اندازه شاخص‌ها باید مورد توجه قرار گیرد.^۳ این همگنی و همانندی در مواردی وجود نداشته و ناگزیر مورد توجه قرار نمی‌گیرد.

۱. طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوارهای شهری، مرکز آمار ایران، ۱۳۸۴.

2. Achieving the Millennium Development Goals- Population and Reproductive Health as Critical Determinants, United Nations Population Fund, New York, 2003.

3. Juan Munoz and Kinnon Scott, Household Surveys and the Millennium Development Goals, World Bank, June 2005.

و. تعداد محدود خانوارهای نمونه طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوار در برخی استان‌های کشور موجب کاهش دقت و کیفیت داده‌های آماری مورد نظر در آن استان‌ها شده و امکان محاسبه شاخص‌های منتخب برای آنها با کیفیت مطلوب را دچار مشکل و اختلال می‌کند.

۲. اندازه شاخص میزان شیوع کم وزنی در کودکان کمتر از پنج‌ساله با استفاده از داده‌های آماری یک طرح آمارگیری نمونه‌ای (با روش اجرای متناسب با امکانات مجری) انجام می‌شود که در مقاطع زمانی موردی توسط وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی اجرا می‌شود.^۱ "منظم نبودن" زمان اجرای این طرح و ارائه نتایج آن در قالب یک برنامه زمانی بلندمدت و متناسب با زمان‌های موردنظر برای ارائه شاخص‌های اهداف توسعه هزاره و عدم کفایت تعداد نمونه‌های (مشاهده شده، گزارش شده) آن برای ارائه شاخص برحسب جنسیت (زن و مرد) و تفکیک استانی (به ویژه در جامعه شهری و جامعه روستایی) مهمترین چالش‌های فنی - اجرایی است که محاسبه این شاخص با آن مواجه است.

جدول شماره ۲ خلاصه‌ای از وضعیت نظام آماری کشور در رابطه با تهیه شاخص‌های مربوط به آرمان اول یعنی ریشه‌کن کردن فقر و گرسنگی شدید را نشان می‌دهد.

۲. شکاف‌های موجود در محاسبه شاخص‌های توسعه هزاره در ایران

براساس آنچه گفته شد، مهمترین کمبودها و چالش‌های مرتبط با محاسبه شاخص‌های توسعه هزاره در کشور را به صورت زیر می‌توان طبقه‌بندی کرد:

۲-۱. فقدان یک سازوکار اجرایی نهادینه شده دارای ضمانت کافی برای هدایت

فرایند تحقق اهداف هزاره و تهیه شاخص‌های ارزیابی آن

گرچه دولت جمهوری اسلامی ایران متعهد به اجرای برنامه‌های لازم برای تحقق اهداف توسعه هزاره در یک دوره زمانی بلندمدت ۱۵ ساله شده است، لیکن تا قبل از تشکیل وزارت رفاه و تأمین اجتماعی نظامی مشخص و اختصاصی را برای پیگیری برنامه‌های اجرایی تحقق آن در نظر گرفته نشده است، بلکه اهداف به‌طور جانبی در چارچوب اجرای برنامه‌های بخشی

1. Population and Health in the Islamic Republic of Iran- Iran Demographic and Health Survey (DHS), Ministry of Health and Medical Education, Tehran, 2000.

جدول شماره ۲. دسترسی به شاخص‌های آماری اهداف توسعه هزاره در چارچوب نظام آماری فعلی کشور^۱

امکان ارائه منظم و سالانه	قابلیت تفکیک جنسیتی	قابلیت تفکیک استانی	قابلیت تفکیک شهری/ روستایی	آخرین سال دارای اطلاع
۱*	۲**	۱	۱	۱۳۸۴ ملی
۱	۲	۱	۱	۱۳۸۴ ملی
۱	۲	۱	۱	۱۳۸۴ ملی
۱	۲	۱	۱	۱۳۸۴ ملی
۲	۱	۱	۱	۱۳۸۴ ملی
۱	۲	۱	۱	۱۳۸۴ ملی

آرمان ۱. ریشه‌کن کردن فقر و گرسنگی شدید

۱. وجود دارد ۲. وجود ندارد

دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط بدست آورد که هدف اصلی آنها تحقق امری دیگر (هرچند مرتبط و نزدیک با اهداف توسعه هزاره) بود.^۲ فقدان این سازوکار اجرایی نهادینه شده موجب می‌شود که تحقق اهداف توسعه هزاره در هر بخش یا دستگاه اجرایی به عنوان هدف‌های برنامه‌ای مشخص در برنامه‌های توسعه آنها آورده نشود و وظایف خاصی نیز در این زمینه بر عهده آنها گذاشته نشود. در نتیجه این وضعیت لزومی بر طراحی یک نظام اطلاعاتی مشخص جهت ارزیابی عملکرد دستگاه‌های اجرایی در این زمینه وجود ندارد و داده‌های آماری مورد نیاز برای

۱. «وضعیت موجود و تحلیل اولیه نظام آماری شاخص‌های توسعه هزاره در جمهوری اسلامی ایران»، مرکز آمار ایران، نشریه داخلی، ۱۳۸۴.

۲. توضیح آنکه با تشکیل وزارت رفاه و تأمین اجتماعی، این موضوع در حال حاضر در قالب این وزارتخانه پیگیری می‌شود.

اندازه‌گیری شاخص‌های توسعه هزاره هم ناگزیر باید به صورت با واسطه و از درون مجموعه اطلاعات آماری سایر فعالیت‌های دستگاه‌های اجرایی استخراج شود یا این که اصولاً هیچ داده آماری برای آن وجود نخواهد داشت. برای مثال اگر به نصف رساندن سهم نسبی فقرا و شدت فقر (مربوط به آرمان اول) بر مبنای خط فقر ملی به عنوان یک هدف برنامه‌ای در نظر گرفته می‌شود، آنگاه خط فقر ملی نیز تعریف و مبلغ متناظر با آن هم معین می‌گردید، در حالی که هیچ یک از آن دو در عمل وجود ندارد.

بنابراین در مواردی اهداف برنامه‌ای دستگاه‌های اجرایی منطبق و هماهنگ با اهداف توسعه هزاره (تیین شده از طریق شاخص‌های کمی آن) نیست یا در صورت انطباق، شاخص‌ها و معیارهای ارزیابی تحقق برنامه‌ها همانند با شاخص‌های آماری توسعه هزاره نمی‌باشد. در چنین مواردی، عدم تولید داده‌های آماری مورد نیاز مانع محاسبه برخی شاخص‌های اهداف توسعه هزاره می‌شود.

۲-۲. محاسبه یا برآورد تعدادی از شاخص‌های اهداف توسعه هزاره از طریق استفاده از داده‌های آماری طرح‌های آمارگیری چندمنظوره (مانند طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوارها) و عدم ارزیابی ویژه از قابلیت کیفی این داده‌ها برای محاسبه شاخص‌های مورد نظر^۱

داده‌های آماری مورد استفاده برای محاسبه یا برآورد تعدادی از شاخص‌های اهداف توسعه هزاره آنهایی هستند که به عنوان داده‌های اصلی یا (بویژه) داده‌های فرعی و جنبی طرح‌های آمارگیری چندمنظوره جمع‌آوری، پردازش و منتشر می‌شوند. تجربه نشان می‌دهد که نتایج برخی از طرح‌های آمارگیری فاقد اطلاعات مربوط به ارزیابی دقت آماری اطلاعات منتشر شده می‌باشد و این امر، بویژه برای اطلاعات جانبی و فرعی آنها مصداق بارزتری دارد. برای مثال طرح آمارگیری از بودجه خانوار از جمله طرح‌های آمارگیری چندمنظوره است که نتایج آن هم از لحاظ نظری برای محاسبه تعدادی از شاخص‌های توسعه هزاره توصیه شده است و هم عملاً برای محاسبه این شاخص‌ها (مانند شاخص‌های شماره ۱، ۲، ۳، ۵ مربوط به آرمان‌های

۱. «وضعیت موجود و تحلیل اولیه نظام آماری شاخص‌های توسعه هزاره در جمهوری اسلامی ایران»، مرکز آمار ایران، نشریه داخلی، ۱۳۸۴.

۱، ۸، ۱۰، ۱۱، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۴۵، ۴۸) می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد. با این حال، تنها درصد خطای نسبی میانگین درآمدها و هزینه‌های خانوارهای نمونه به تفکیک نوع درآمد یا هزینه برآورد شده و ارزیابی دقت آماری سایر اطلاعات منتشر شده آن انجام نشده است یا در دسترس نیست، در حالی که اطلاعات آماری مورد استفاده از این طرح برای محاسبه یا برآورد اندازه شاخص‌های توسعه هزاره، عموماً آنهایی هستند که فاقد این ارزیابی از دقت آماری آنها می‌باشد.

۲-۳. موردی بودن برخی منابع اطلاعاتی مورد استفاده در تعیین اندازه شاخص‌های توسعه هزاره

بخش بسیار بزرگی از داده‌های آماری تولید شده در دستگاه‌های اجرایی (بویژه دستگاه‌های بخشی، مانند وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی یا وزارت آموزش و پرورش و...) آنهایی هستند که ناشی از عملکرد جاری آنها است، یا برای ارزیابی آن عملکردها تولید می‌شوند، یا این که به دلیلی دیگر در فعالیت‌های تولید آمار دستگاه‌های اجرایی قرار می‌گیرند. اهمیت یافتن برخی عملکردها در بعضی دوره‌های زمانی مشخص در چارچوب وظایف سازمانی پایدار و همیشگی دستگاه اجرایی یا متفاوت بودن برنامه زمان‌بندی ارزیابی برخی عملکردها با برنامه زمانی ارائه پیشرفت در اهداف توسعه هزاره، موجب می‌شود تا برخی از شاخص‌ها (مثلاً شاخص‌های شماره ۴ مربوط به آرمان‌های ۱، ۱۷، ۲۳، ۳۱) را تنها برای برخی از سال‌ها بتوان در اختیار داشت که از نظر زمانی با تقویم ارائه اطلاعات شاخص‌های توسعه هزاره هماهنگی ندارد.

۲-۴. عدم کفایت دسترسی به منابع و پردازش ناکافی برخی داده‌های آماری گردآوری شده

در حالی که در اصول اساسی توصیه شده توسط کمیسیون آمار سازمان ملل متحد برای آمارهای رسمی کشورها، ایجاد دسترسی برابر (اصل اول)، پاسخگویی و شفافیت (اصل سوم)، صرفه‌جویی (اصل پنجم)، هماهنگی در سطح ملی (اصل هشتم)، استانداردهای بین‌المللی

(اصل نهم)^۱ و... مورد تأکید قرار گرفته است، با این حال، امکان دسترسی به برخی داده‌های آماری، اطلاع و آگاهی شفاف از کم و کیف چگونگی تولید و پردازش و محتوی آن، رعایت یا عدم رعایت استانداردها و تعاریف بین‌المللی، انطباق یا عدم انطباق آن با داده‌های آماری متناظر در سطح ملی و... مشکل و پرهزینه است، یا این که همه اطلاعات آماری جمع‌آوری شده داده‌آمایی نمی‌شود. برای مثال، علیرغم اهمیت بسیار زیاد و غیرقابل تردید آمارهای ثبتی و آمارهای نمونه‌ای و سایر آمارهای رسمی تولید شده در وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در ارزیابی عملکرد فعالیت‌های بهداشتی و درمانی کشور و به‌ویژه در ارزیابی عملکردهای مرتبط با اهداف توسعه هزاره (نزدیک به نیمی از شاخص‌های توسعه هزاره از قبیل شاخص ۴ که مربوط به آرمان اول می‌باشد مرتبط با بخش بهداشت و درمان است)، دسترسی به اطلاعات این دستگاه اجرایی و آگاهی نسبت به فرایند تولید و محتوی آنها نه تنها برای همگان، بلکه برای سازمان‌های مسئول (مثلاً مرکز آمار ایران به عنوان نهاد مرکزی فعالیت‌های آماری کشور و دبیرخانه شورای عالی آمار) نیز مشکل است و کمیته آمارهای بهداشت و درمان در میان کمیته‌های بخشی شورای عالی آمار، از جمله کمیته‌های بسیار کم فعالیت است و فعالیت استانداردسازی تعاریف و مفاهیم بخش بهداشت و درمان نیمه‌کاره رها شده است. مرکز آمار ایران در چارچوب مسئولیت‌ها و حقوق قانونی خود، آگاهی و اطلاع شفافی از فرایند تولید آمار و محتوی داده‌های آماری بخش بهداشت و درمان ندارد و حتی برای ساماندهی تولید شاخص‌های هزاره در پی دریافت کمک از شورای عالی آمار برای ایجاد هماهنگی بین خود و این وزارت است. همچنین، در حالیکه اطلاعات زیادی در ارتباط با بخش آموزش و پرورش به صورت آمار ثبتی جمع‌آوری و ذخیره می‌شود، لیکن بخش کوچکی از آن داده‌آمایی شده و به صورت منظم در دسترس قرار می‌گیرد، تا حدی که پردازش اطلاعات جمع‌آوری شده برای محاسبه شاخص‌های اصلی عملکرد نظام آموزشی (مانند نرخ ثبت‌نام خالص، نرخ خالص پوشش تحصیلی یا ضریب ماندگاری در نظام آموزشی) باید بنا به درخواست مقامات ذی‌صلاح باشد و عموماً در اختیار درخواست‌کنندگان معدودی قرار گیرد. علاوه بر این، در مواردی، دسترسی به اطلاعات با انتساب "محرمانه بودن" بسیار محدود شده و علل موجد این وضعیت نیز پیش از آن که واقعی باشد، متأثر از مسائل اجرایی و مدیریتی و غیره است و حداقل می‌تواند محل اختلاف دیدگاه‌ها باشد.

1. Handbook of Statistical Organization, *The Operation and Organization of a Statistical Agency*, Third Edition, United Nations, New York, 2003.

۲-۵. عدم توجه کافی کاربران اطلاعات آماری و تحلیل‌گران شاخص‌های آماری به همگنی بین ویژگی‌های داده‌های آماری مورد استفاده و ویژگی‌های مورد نظر شاخص‌های توسعه هزاره

در مواردی مشاهده می‌شود که کاربران داده‌های آماری برای محاسبه شاخص‌های توسعه هزاره به ویژگی‌ها و خصوصیات این داده‌ها و چگونگی همگنی آنها با ویژگی‌های مورد نظر شاخص‌های منتخب از داده‌های آماری، توجه کافی مبذول نمی‌کنند و این امر می‌تواند منشاء بروز خطاهایی در ارزیابی و نیز سیاست‌ها و تصمیمات متخذه متکی بر آنها شود. برای مثال اطلاعات طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوار بر پایه واحد آماری "خانوار" جمع‌آوری، پردازش و منتشر می‌شود، در حالی که واحد آماری مورد نظر شاخص‌های فقر و گرسنگی اهداف توسعه هزاره "فرد" است. در صورتی که تبدیل واحد آماری از خانوار به فرد با استفاده از روش‌های مناسب (برای منظور کردن صرفه‌جویی مقیاس ناشی از تغییر تعداد اعضای خانوار) انجام نشود، چه بسا نتایج حاصل از دو روش دارای "تورش" و اختلاف معنی‌دار با یکدیگر باشند. البته در مواردی مشاهده می‌شود که این تبدیل واحدها انجام نشده است یا یکی در جای دیگری مورد استفاده قرار گرفته است یا روش مناسبی برای آن اعمال نشده و تنها به شمارش عددی تعداد اعضای خانوارهای منتخب بسنده شده است.

۲-۶. نبود برخی داده‌های آماری و ناکافی بودن قابلیت و کیفیت بعضی از داده‌های آماری موجود برای استفاده در محاسبه اندازه شاخص‌های توسعه هزاره به تفکیک جنسیت، تقسیمات کشوری (استان‌ها) و جوامع (جامعه شهری و جامعه روستایی)^۱

گذشته از تعداد محدودی از شاخص‌های توسعه هزاره (شاخص‌های شماره ۱ و ۲ برای خط فقر ملی، شاخص شماره ۱۲ و شاخص شماره ۴۴) که اساساً برای محدوده کل کشور قابل تبیین است یا تعدادی از شاخص‌ها که محاسبه آنها به تفکیک جنسیت فاقد توجیه منطقی است یا ناممکن است مانند شاخص‌های شماره ۱، ۲، ۳، ۵ مربوط به آرمان (اول ۱، ۱۶، ۱۷،

۱. وضعیت موجود و تحلیل اولیه نظام آماری شاخص‌های توسعه هزاره در جمهوری اسلامی ایران، مرکز آمار ایران، نشریه داخلی، ۱۳۸۴.

۲۵ تا ۳۲، ۴۴، ۴۶، ۴۷، ۴۸ - الف). سایر شاخص‌های توسعه هزاره از لحاظ نظری قابل تفکیک جنسیتی، استانی، شهری یا روستایی هستند و این تفکیک منشاء تدقیق تحلیل‌های آماری و توصیفی متکی بر اندازه این شاخص‌ها خواهد شد. با این حال، در مواردی، منابع آماری و اطلاعاتی در دسترس فاقد داده‌های آماری لازم برای این تفکیک‌ها است یا این که اطلاعات ارائه شده توسط آنها برای استفاده در این تفکیک‌ها دارای کیفیت و دقت لازم نیست (و حتی در مواردی این ارزیابی دقت و کیفیت انجام نشده یا در دسترس نیست). برای مثال، قابلیت استفاده از نتایج طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوارها برای برآورد اندازه شاخص‌های توسعه هزاره ذی‌ربط با آن به تفکیک استان در مواردی ناکافی یا نامشخص است یا این که طرح آمارگیری مربوط به اندازه‌گیری شیوع کم وزنی برای سطح ملی طراحی شده و فاقد اطلاعات استانی یا جنسیتی است.

۳. ارزیابی توانایی‌های نظام آماری موجود در جمع‌آوری داده‌ها و محاسبه شاخص‌های توسعه هزاره

گرچه نظام آماری کشور به عنوان یک نظام همبسته و منسجم دارای محدودیت‌هایی هست (که در بندهای قبل به آنها اشاره شد) و لیکن در مجموع می‌توان گفت دارای اجزا و عناصر منفرد توانمندی است که در صورت پیوند عملکردی با یکدیگر، توان آنها (اعم از توان‌های سخت‌افزاری یا نرم‌افزاری) به شدت تقویت خواهد شد. محاسبه شاخص‌های هزاره به عنوان یک هدف عملیاتی می‌تواند مبنای تعامل پویا و سازنده بخشی از نظام آماری کشور و محل تجلی توانمندی‌های آنها باشد. در زیر به اجمال، برخی از مهمترین توانایی‌های نظام آماری کشور برای گردآوری داده‌های آماری و محاسبه شاخص‌های اهداف توسعه هزاره مورد اشاره قرار می‌گیرد.

۳-۱. قوانین، ضوابط و مقررات، بخشنامه‌ها و مصوبه‌های ملاک عمل^۱

قانون مرکز آمار ایران مصوب سال ۱۳۵۳، آئین‌نامه اجرایی دبیرخانه شورای عالی آمار مصوب سال ۱۳۸۲، تصویب‌نامه شورای عالی آمار در مورد نحوه همکاری واحدهای دولتی و نهادهای

۱. «وضعیت موجود و تحلیل اولیه نظام آماری شاخص‌های توسعه هزاره در جمهوری اسلامی ایران»، مرکز آمار ایران، نشریه داخلی، ۱۳۸۴.

انقلاب اسلامی با مرکز آمار ایران مصوب سال ۱۳۷۹، آئین‌نامه مصوب شورای عالی آمار در سال ۱۳۷۹ در مورد نحوه نظارت بر تهیه و اجرای طرح‌های آمارگیری دستگاه‌های اجرایی کشور، اساسنامه پژوهشکده آمار مصوب شورای گسترش آموزش عالی در سال ۱۳۷۸، نظام آماری کشور مصوب سال ۱۳۷۹ شورای عالی آمار، آئین‌نامه مصوب سال ۱۳۸۱ شورای عالی آمار در زمینه تشکیل جلسات و شرح وظایف کمیته‌های آماربخشی، بخشنامه ریاست جمهوری به دستگاه‌های اجرایی و نهادهای انقلاب اسلامی و شرکت‌های دولتی در زمینه ارائه اطلاعات آماری مورد درخواست به مرکز آمار ایران در سال ۱۳۶۹، آئین‌نامه شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و کار گروه‌های تخصصی آن مصوب هیأت وزیران در سال ۱۳۸۲، قوانین برنامه‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و بویژه ماده ۵۶ قانون برنامه چهارم توسعه مصوب سال ۱۳۸۳ مجلس شورای اسلامی، برنامه ملی آمار (موضوع ماده ۵۶ قانون برنامه چهارم توسعه) مصوب شورای عالی آمار در سال ۱۳۸۴، سند تلفیقی اسناد توسعه بخشی و فرابخشی برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب سال ۱۳۸۴ هیأت وزیران و تعداد دیگری بخشنامه و مصوبه صادر شده توسط مسئولان و دستگاه‌ها و واحدهای ذیربط، بیان قانونی و حقوقی منسجمی است که می‌تواند مبنای تشکیل و فعالیت کارآمد نظام جمع‌آوری داده‌ها و محاسبه شاخص‌های توسعه هزاره قرار گیرد.

۲-۳. بالا بودن ظرفیت عملیاتی دستگاه‌های اجرایی

داشتن سابقه مؤثر و کارآمد در زمینه اجرای طرح‌های آمارگیری مرتبط با اهداف توسعه هزاره (مانند طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوار، طرح آمارگیری از خصوصیات اقتصادی خانوار، طرح آمارگیری از ویژگی‌های اشتغال و بیکاری، طرح آمارگیری از ویژگی‌های جمعیتی و سلامتی و...)، داشتن بانک‌های اطلاعات آماری بزرگ (مانند بانک اطلاعات آماری بخش آموزش در وزارت آموزش و پرورش، بانک اطلاعات آماری بخش بهداشت و درمان در وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی)، داشتن فرایندهای کارآمد جمع‌آوری آمارهای ثبتی (در بخش آموزش، بهداشت و درمان، ارتباطات)، وجود سابقه طولانی جمع‌آوری و پردازش داده‌های آماری در مرکز آمار ایران و دستگاه‌های اجرایی، وجود تعداد قابل توجهی نیروی انسانی متخصص در زمینه‌های مختلف فعالیت‌های آماری، وجود قابل توجه تسهیلات

سخت‌افزاری و برنامه‌های نرم‌افزاری در زمینه‌های گوناگون تولید آمار و تحلیل اطلاعات آماری، وجود ارتباط مؤثر با سازمان‌های آماری بین‌المللی و کشورها، وجود گنجینه‌ای کارآمد از تجربه ارزیابی فعالیت‌های آماری انجام شده در گذشته، تأسیس و فعالیت پژوهشکده آمار و... بخشی از ظرفیت‌های موجود نظام آماری کشور است که به شکلی کارآمد و مؤثر می‌تواند در خدمت نظام تولید داده‌های آماری و محاسبه شاخص‌های اهداف توسعه هزاره در کشور قرار گیرد.

۳-۳. ایجاد نگرش جدید در تولید آمار و تحلیل آن

تأکید بر استفاده هرچه بیشتر از آمارهای ثبتي و تقویت نظام جمع‌آوری و پردازش داده‌های ثبتي، تمرکززدایی از فعالیت‌های آماری و گسترش آن در دستگاه‌های اجرایی در کنار تقویت تمرکز هدایت و کنترل آن توسط شورایی عالی آمار و دبیرخانه آن (مرکز آمار ایران)، ایجاد بانک اطلاعات آماری کشور و استفاده از تکنیک‌های پیشرفته آماری در ایجاد و بهره‌برداری از آن، ایجاد واحدهای آماری در دستگاه‌های اجرایی فاقد آن و تقویت واحدهای آماری موجود در دستگاه‌های اجرایی، استفاده هرچه بیشتر از آمارهای نمونه‌ای در قیاس با آمارهای سرشماری، بهبود روش‌های علمی تولید داده‌های آماری و تحلیل آن و... نگرش‌های جدیدی هستند که موجب کارایی بیشتر نظام آماری کشور در تولید داده‌های آماری (و از آن جمله برای محاسبه شاخص‌های اهداف توسعه هزاره) می‌شوند.

۳-۴. توجه بیشتر به آمار در برنامه‌ریزی

ارتقای جایگاه تولید آمار و تحلیل‌های آماری در برنامه چهارم توسعه، تأکید بر لزوم ارزیابی تحقق برنامه‌های توسعه با شاخص‌های آماری در چشم‌انداز بلندمدت توسعه جمهوری اسلامی ایران، لزوم تهیه برنامه ملی آمار در برنامه چهارم توسعه، لزوم استفاده از آمارهای رسمی تأیید شده توسط دستگاه‌های اجرایی و... از جمله توانایی‌ها و ظرفیت‌های مثبت نظام آماری کشور است که می‌تواند برای ایجاد نظام جمع‌آوری و پردازش داده‌های آماری جهت محاسبه شاخص‌های توسعه هزاره مورد استفاده قرار گیرند.

۳-۵. پیگیری اهداف توسعه هزاره

پیگیری اهداف توسعه هزاره در کشور توسط دستگاه‌های مسئول کشوری (مانند سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی) و نهادهای بین‌المللی (نمایندگی سازمان ملل متحد در ایران) عاملی است که بر تسهیل و تسریع فرایند جمع‌آوری داده‌های آماری و محاسبه معیارهای ارزیابی تحقق آن (شاخص‌های توسعه هزاره) تأثیر مثبت برجای می‌گذارند.

۳-۶. گسترش مطالعات و تحلیل‌های آماری

در سال‌های اخیر، انجام مطالعات و تحقیق‌های پژوهشی در زمینه بهبود روش‌های تولید داده‌های آماری گسترش یافته است که می‌تواند در ارتقای کیفی طرح‌های آمارگیری نمونه‌ای و نیز نظام آمارهای ثبتی مورد استفاده در محاسبه شاخص‌های اهداف توسعه هزاره مورد استفاده قرار گیرد.

۴. پیشنهادات و راهکارهای بهبود وضعیت فعلی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های بالقوه نظام آماری

با توجه به موارد بیان شده اهداف ذیل می‌تواند در جهت بهبود و ارتقا وضعیت موجود و حداکثر استفاده از ظرفیت‌های بالقوه نظام آماری به عنوان خطوط اصلی و راهنما مورد توجه قرار گیرد:

الف. تعاریف، مفاهیم و روش‌های برآورد شاخص‌های توسعه هزاره و محتوی ارقام آماری مورد نیاز آنها و نیز ملاحظات ملی مترتب بر آنها تدوین، مستند و در اختیار کاربران قرار داده شود.

ب. هدف‌های مترتب بر نظام جمع‌آوری داده‌های آماری (به ویژه در دستگاه‌های اجرایی، برای آمارهای ثبتی) و نیز محتوای شاخص‌های ارزیابی برنامه‌ها، تا حد امکان، منطبق با هدف‌های متناظرشان در اهداف توسعه هزاره تعیین شود.

ج. در موارد لازم، اهداف توسعه هزاره به عنوان هدف‌های کمی برنامه توسعه دستگاه‌های اجرایی در نظر گرفته شده است و نظام گردآوری داده‌های آماری (ثبتی، نمونه‌ای و...) ایجاد و ارزیابی آمارهای لازم مورد بازبینی قرار گیرد و سازماندهی مجدد شود.

به نظر می‌رسد، توجه به سازوکارهای اجرایی پیشنهادی زیر، تحقق‌پذیری اهداف فوق‌الذکر در چارچوب شرایط موجود را موجب خواهد شد:

۱. منظور شدن هدف‌های توسعه هزاره به عنوان هدف‌های کمی دستگاه‌های اجرایی در برنامه چهارم توسعه کشور، زمینه قانونی تهیه اقلام آماری و شاخص‌های توسعه هزاره را برای دستگاه‌ها فراهم آورده است.

۲. الزام قانونی مرکز آمار ایران به "تهیه تعاریف و تعیین مفاهیم و معیارها و طبقه‌بندی‌های آماری" و وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و وابسته به دولت و شرکت‌های دولتی به تبعیت از تعاریف، معیارها و طبقه‌بندی‌های مرکز آمار ایران در انجام آمارگیری‌ها (اعم از آمارگیری‌های جاری و ثبتی یا نمونه‌ای)؛ تکلیف سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی و اخذ نظر موافق مرکز آمار ایران نسبت به رعایت ملاحظات ذکر شده در طرح‌های آماری (ثبتی) قبل از مبادله موافقتنامه مربوط به طرح‌های آماری دستگاه‌های اجرایی؛

۳. محدود شدن آمارهای رسمی کشور به آمارهای مورد تأیید مرکز آمار ایران؛ موظف شدن مسئولین کشور به استناد به آمارهای مورد تأیید مرکز آمار ایران؛ همچنین محدود شدن آمارهای قابل ذخیره در پایگاه اطلاعات آماری کشور به آمارهای رسمی؛

۴. اصلاح طبقه‌بندی‌های ملی با استفاده از طبقه‌بندی‌های بین‌المللی، تهیه آمارهای مورد نیاز برای تولید و ارائه شاخص‌های توصیه شده توسط سازمان‌های بین‌المللی، استانداردسازی تعاریف و مفاهیم آماری در دستگاه‌های اجرایی، همگامی با پیشرفت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی در زمینه استانداردهای آماری، بازنگری و استانداردسازی تعاریف و مفاهیم و اقلام آمارهای رسمی کشور در برنامه ملی آمار کشور موجب ارتقای ضمانت تحقق‌پذیری یکسان‌سازی تعاریف و مفاهیم مورد استفاده در تهیه آمارهای رسمی کشور می‌شود.

۵. "کمیته‌های آماربخشی" و "زیرکمیته‌ها و گروه‌های تخصصی" آن در کنار "کمیسیون تخصصی" شورای عالی آمار گروه‌های کارشناسی - اجرایی که در حال حاضر فعال هستند، با تقویت لازم می‌توانند هماهنگ‌سازی دستگاه‌های اجرایی با موارد متناظرشان در شاخص‌های اهداف توسعه هزاره را به طور جدی و مؤثر سازماندهی کنند.

منابع و مأخذ

منابع فارسی

۱. «اهداف توسعه هزاره»، مرکز اطلاعات سازمان ملل متحد، خرداد ۱۳۸۲.
۲. میرفلاح نصیری، سید نعمت‌الله، «رویکرد جنسیت در ارائه نماگرهای آرمان‌های توسعه هزاره»، گزیده مطالب آماری، شماره ۲، ۱۳۸۴.
۳. «اولین گزارش اهداف توسعه هزاره جمهوری اسلامی ایران: دستاوردها و چالش‌ها»، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۸۳.
۴. «وضعیت موجود و تحلیل اولیه نظام آماری شاخص‌های توسعه هزاره در جمهوری اسلامی ایران»، مرکز آمار ایران، نشریه داخلی، ۱۳۸۴.
۵. «طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوارهای شهری»، مرکز آمار ایران، ۱۳۸۴.

منابع انگلیسی

1. Juan Munoz and Kinnon Scott, *Household Surveys and the Millennium Development Goals*, World Bank, June 2005.
2. *Indicators for Monitoring the Millennium Development Goals* (Definitions, Rationale, Concepts and Sources), United Nations, New York, 2003.
3. Handbook of Statistical Organization, *The Operation and Organization of a Statistical Agency*, Third Edition, United Nations, New York, 2003.
4. *Achieving the Millennium Development Goals- Population and Reproductive Health as Critical Determinants*, United Nations Population Fund, New York, 2003.
5. *Population and Health in the Islamic Republic of Iran- Iran Demographic and Health Survey (DHS)*, Ministry of Health and Medical Education, Tehran, 2000.